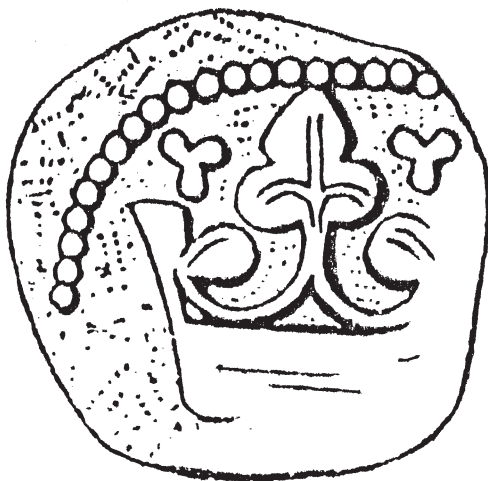

MAGNUS ERIKSSONS MYNTNING

1319-1340

B-uppsats i Arkeologi
Av: Jonas Rundberg
Arkeologiska Institutionen
Stockholms Universitet
Vårterminen 2000
Handledare: Kenneth Jonsson

KJ 2000-04-26

ABSTRACT

This paper is a study of the earliest coinage (1319-1340) of Magnus Eriksson. Three groups of coins are subject for the investigation. The aim, with the first group, is to try to locate the mints for the different types, which so far are unknown. Another aim is to look at the metal content of the first group. The final aim is to find out where the other two groups were struck. Are they Swedish or Norwegian?

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING.....	2
1.1 SYFTE.....	2
1.2 FRÅGESTÄLLNINGAR	2
1.3 TEORI	2
1.4 METOD	2
2. MATERIALDEL.....	3
2.1 HISTORIK.....	3
2.2 FORSKNINGSHISTORIK.....	3
2.3 MATERIALBESKRIVNING OCH AVGRÄNSNING.....	3
2.4 MYNTORTER	4
2.5 HALT OCH STIL	4
3. ANALYS	4
3.1 HALT OCH STIL	4
3.2 LEJON)(KRONA	4
3.3 LEJON)(O, LEJON)(N OCH KRONA)(O	6
3.4 LEJON)(KRÖNT L	7
4. RESULTAT	7
4.1 HALT OCH STIL	7
4.2 LEJON)(KRONA	7
4.3 LEJON)(O, LEJON)(N OCH KRONA)(O	7
4.4 LEJON)(KRÖNT L	7
4.5 KÄLLKRITIK	7
5. SAMMANFATTNING	7
6. ORDFÖRKLARINGAR OCH FÖRKORTNINGAR.....	7
7. REFERENSER.....	8

1. INLEDNING

De första mynten som importerades till vårt land var romerska silverdenarer. Importen av dessa mynt skedde i slutet av det första till fjärde århundradet efter Kristi födelse, d.v.s. romersk järnålder. Under 400-talet och fram till 500-talets mitt, folkvandringstid, pågick en import av romerska guldmynt, solidi. Under vendeltid, 550-800, har endast fyra slivermynt (sceattas) påträffats i svensk jord. Någon omfattande myntimport var det under denna period alltså inte fråga om. Omkring 800 inleddes en import av silvermynt. I och med de vikingatida handelsvägarna genom Ryssland fram till Kalifatets område i Mellanöstern kom mängder med islamska mynt, dirhamer, till Sverige. Importen av dessa upphörde vid slutet av 900-talet och ersattes av stora mängder tyska pfennige och anglosaxiska pennies. De första svenska mynten präglades i Sigtuna ca 995 av Olof Skötkonung. Olofs myntning pågick fram till ca 1022 då sonen Anund Jakob (ca 1022-1050) övertog myntningen till ca 1030-1035. Mellan 1040-1140 fortsatte både import och cirkulation, men någon egen mynttillverkning existerade inte. Ca 1140 präglades de första medeltidsmynten på Gotland och senare även i Lödöse och Sigtuna. De hade valören penning och förekom både som ensidiga, på Gotland, och tvåsidiga, på fastlandet (*Myntningen i Sverige 995-1995*). Mynten som studeras i denna uppsats (Magnus Eriksson 1319-1340) tillhör dessa tvåsidiga penningar.

1.1 SYFTE

Myntningen under Magnus Erikssons regering 1319-1363 har tidigare indelats i sju olika grupper (Lagerqvist 1970:84-96). En grupp, daterad 1340-1354, har ett lejon på åtsidan och tre motställda kronor på frånsidan. Den har tidigare belysts i en B-uppsats av Birgitta Larsson (Larsson 1995).

Syftet med föreliggande uppsats är att studera tre olika grupper. Detta innebär en ny gruppindelning. Dessa har i litteraturen förts till Magnus Erikssons tidigaste regeringstid 1319-1340. Den vanligaste gruppen (grupp 1) har på åtsidan ett lejon och på frånsidan en krona (*Lejon*)(*Krona*). Grupp 1 kan indelas i olika typer där olika bitecken förekommer. Bitecknen kan vara ringar, kors, stjärnor m.m. Präglingssorterna för dessa typer är hittills okända. Mitt syfte är därför att försöka ta reda på var de är präglade. Kan de olika bitecken, och dess geografiska spridning, om möjligt ge indikation om detta? Typerna inom grupp 1 har traditionellt delas upp i tre olika stilar (Thordeman 1936:31, Lagerqvist 1970:86-87). Enligt haltanalyser ska de typer som är äldst och vackrast utförda vara de som innehåller minst silver, medan de yngsta och slarvigast utförda typerna innehålla mest silver (Thordeman 1936:31-32). Jag vill undersöka om dessa förhållanden verkligen stämmer. Inom grupp 2 finns tre typer. Den första har på åtsidan ett lejon och på frånsidan ett O (*Lejon*)(*O*), den andra har på åtsidan ett lejon och på frånsidan ett N (*Lejon*)(*N*). Den tredje typen inom denna grupp har på åtsidan en krona och på frånsidan ett O (*Krona*)(*O*). Man vet inte om dessa tre typer är svenska eller norska. Grupp 3 utgörs av en typ med ett lejon på åtsidan och ett krönt L på frånsidan (*Lejon*)(*krönt L*). Syftet är också att försöka utröna var dessa grupper hör hemma, är de svenska eller norska?

1.2 FRÅGESTÄLLNINGAR

- Kan bitecknen inom grupp 1 (*Lejon*)(*Krona*), med ledning av fyndens geografiska spridning, tala om var de är präglade?
- Hur har utvecklingen av halt och stil varit för grupp 1?
- Är grupperna 2 (*Lejon*)(*O*), (*Lejon*)(*N*) och (*Krona*)(*O*) och 3 (*Lejon*)(*krönt L*) svenska eller norska?

1.3 TEORI

Det finns en del exempel på att bitecken utgör en symbol för myntets präglingsort. Vad beträffar bitecken skriver Jonsson att biteckenvarianterna kan antas markera skilda myntorter (Jonsson 1977:116-117). Larsson har påvisat att bitecken bör kunna kopplas till präglingsort. I hennes undersökning utgjordes bitecknen av bokstäver, kors, patriarkalkors, ros och torn (Larsson 1995). Utifrån dessa förutsättningar antar jag att bitecknen är kopplade till präglingsort. Jag har i min undersökning utgått från ett källmaterial som består av lösfynd samt hopade fynd (framförallt från kyrkor) och därav medvetet avstått från att undersöka skattfynden. Ett skattfynd behöver inte vara representativt för den lokala myntcirkulationen, då den som hopbragde skatten kan ha färdats land och rike kring och förvärvat mynt. Det finns därmed en stor risk att skattens mynt inte är representativa för de som cirkulerade bland normalbefolkningen, d.v.s. bönderna. Om man koncentrerar sig på att undersöka lösfynden och de hopade fynden kan man anta att dessa är slumpmässigt tappade eller offrade, och att de representerar mynt som cirkulerade lokalt och troligtvis var präglade i närheten. Att de flesta mynten som allmogen hade, t.ex. i Småland, skulle komma från en myntverkstad i Stockholm eller Uppsala är betydligt mindre troligt än att de flesta mynten skulle komma från den närmaste myntverkstaden, i det här fallet Kalmar. Mynten som är föremål för denna studie bör ha präglats på kända myntorter. Med detta menar jag orter där det finns säkra belägg för att myntpräglings har förekommit antingen före eller efter 1319-1340.

1.4 METOD

Jag har gjort en korologisk analys av ett fyndmaterial som bygger på lösfynd och hopade fynd. Källmaterialet har jag hämtat från Numismatiska Forskningsgruppens, Antikvariskt Topografiska Arkivets och Kungl. Myntkabinettets fyndarkiv. *Sveriges mynthistoria landskapsinventeringen* (1982-1995) och fyndsammanställningar som publicerats i *Nordisk Numismatisk Årsskrift* (1936-1993) har även kommit till användning, liksom en översikt över fynd från kyrkor i *Moneta Nostra* (Klackenberg 1992) och fynd från norska kyrkor i *Norske Numismatiske Kirkefunn* (Gullbekk). Efter detta insamlade har alla mynt lagts in i en databas, där alla uppgifter som finns om varje enskilt mynt registrerats. Uppgifterna har även behandlats i ett kalkylprogram, där bl.a. procentsatser angående de olika bitecknens fördelning i landskap har räknats ut. Spridningskartor har upprättats för de olika typerna. Som en avslutning har jag, i den mån mynten har funnits på Kungl. Myntkabinettet, tittat på dem för en egen bestämning. Jag har inte haft möjlighet att göra någon haltanalys, men det jag har sett med mina egna ögon ger ändå en viss vägledning.

2. MATERIALDEL

2.1 HISTORIK

Magnus Eriksson föddes 1316. Redan när han var 3 år gammal valdes han till kung av Sverige. Efter sin morfar Håkon V Magnusson, ärvde han Norge, där han var kung fram till 1355. Magnus var son till hertig Erik Magnusson och den norska prinsessan Ingeborg. Under Magnus omyndighetstid sköttes regeringen av riksrådet, i början tillsammans med hans mor. Vid 16-års ålder blev han myndig och vid den tiden förvärvades Skåne och Blekinge, senare även Halland. Magnus Eriksson red sin Eriksgata 1335 och under denna tillkom en förordning om trälldomens avskaffande. Magnus och hans gemål Blanka kröntes i Stockholm sommaren 1336. I historiska framställanden får man inte bilden av Magnus Eriksson som en krigare eller en våldets man. Han har istället fått dras med smädenamnet Magnus Smek, ett namn han fick då den heliga Birgitta, i en propaganda mot kungen, anklagade honom för att vara homosexuell. Till Magnus Erikssons främsta insatser brukar räknas den allmänna landslag som utgavs ca 1350 och ersatte till de gamla landskapslagarna. De sista åren tillbringade Magnus Eriksson hos sin son Håkon i Norge, efter att ha blivit avsatt som kung och förvisad från Sverige. I Norge slutade hans liv då han drunknade under en sjöresa 1374 (Kumlin 1984).

2.2 FORSKNINGSHISTORIK

Första gången i den svenska numismatikens historia som medeltida mynt berörs är i verket *Thesaurus Nummorum Sveo-Gothicorum* (1691) utgivet av vår numismatiska fader Elias Brenner. "... genom detta verk lägger författaren grunden till den svenska numismatiska forskningen och gör myntet till ett objekt för allvarligt studium" (Nathorst-Böös 1958:10). Verket utgavs även postumt i en andraupplaga 1731 av Nils Keder. De medeltida myntbestämningarna i detta klassiska verk var långt ifrån riktiga. Magnus Erikssons mynt bestämdes till helt andra regenter än vad som är fallet idag, men i ett forskningshistoriskt perspektiv bör Elias Brenner nämnas.

I Hans Hildebrands verk *Sveriges mynt under medeltiden* finns endast grupp 1 representerad (*Lejon*)(*Krona*). Hildebrand delar upp gruppen i två olika grupper. Fig. 613-615 = första gruppen, där kronan är sedd rakt från sidan och fig. 616-619 = andra gruppen, där kronan är sedd perspektiviskt (Hildebrand 1884:825). Han daterar dem inte, men konstaterar att de är äldre än typen med *Lejon*)(*Tre motställda kronor och centralmotiv*). Någon tolkning av myntens bitecken eller präglingsort ges ej.

I Bengt Thordemans artikel *Sveriges medeltidsmynt* ingår typerna *Lejon*)(*Krona*, *Lejon*)(*O* eller *N*, *Lejon*)(*Stjärna* och *Krona*)(*O* i grupp XVIII. Typen med *Lejon*)(*Krona* delas upp i a, b och c. Dessa bokstäver syftar på tre olika krontyper: XVIII:1a = krona sedd perspektiviskt snett underifrån, XVIII:1b = krona med rak underkant, men på ett otympligt sätt markerad perspektiviskt genom en under kronringen tillfogad båge och XVIII:1c krona sedd rakt från sidan. Thordeman menar att den första krontypen (a) visar en omsorgsfull prägelstil, medan de två senare (b och c) är betydligt "förgrovade". I och med detta påstående ser han en klar kronologisk förskjutning, där a skulle vara äldst och c yngst. Någon tolkning av bitecken eller präglingsort ges ej. Typen med *Lejon*)(*O* eller *N* betecknas XVIII:2. Typen med *Lejon*)(*Stjärna* betecknas XVIII:3. Typen med *Krona*)(*O* betecknas XVIII:4. Thordeman anser att alla dessa typer måste vara svenska (Thordeman 1936:31). Nils-Ludvig Rasmusson diskuterar Th XVIII:2,4 och anser att de är norska (Rasmusson 1943:275). Grupp 3 (*Lejon*)(*krönt L*) var, vid tiden för Thordemans artikel, inte upptäckt ännu. Däremot så behandlas denna grupp av Nils-Ludvig Rasmusson. Han antar att gruppen bör ha ett svenskt ursprung då folkungavapnet (lejonet) förekommer på åtsidan. Detta överensstämmer väl med övriga svenska typer som daterats till denna tidsperiod. Dessa har ett lejon på åtsidan. Han poängterar också det märkliga i att gruppens vikt inte överensstämmer med de svenska typerna. Däremot passar den bra in i det norska monetära viktsystemet (Rasmusson 1946).

I Lars O. Lagerqvists *Sveriges mynt under vikingatid och medeltid samt gotländska mynt* ingår typerna *Lejon*)(*Krona*, *Lejon*)(*O*, *Lejon*)(*N*, och *Krona*)(*O* i grupp XXVI. Lagerqvist poängterar, liksom Thordeman, att de tre olika krontyperna (som förekommer på den förstnämnda typen) och deras gradvisa stiltförsämring borde innebära att de bäst utförda präglingsarna skulle vara äldst och de sämre skulle vara yngst. Han poängterar också det egendomliga i att de äldsta mynten har sämre silverhalt än de yngre, vilket inte borde vara fallet då stiltförsämring och silverhaltens sänkning brukar gå sida vid sida (Lagerqvist 1970:86). Inte heller Lagerqvist ger sig på någon tolkning av bitecken eller präglingsort. Grupp 3 (*Lejon*)(*krönt L*) utgör en egen grupp, nämligen XXIV. Lagerqvist anser att denna grupp troligen är präglad i Lödöse. Han anser dessutom att den är äldre än grupp XXVI (Lagerqvist 1970:84).

2.3 MATERIALBESKRIVNING OCH AVGRÄNSNING

Den första gruppen (grupp 1) som är föremål för denna studie (*Lejon*)(*Krona*), har varierande vikt och silverhalt. En medelvikt som har framkommit i denna studie är 0,35g. Typerna inom gruppen skiljer sig i sitt präglingsutförande sinsemellan och en inre kronologi bör finnas. Lejonet kan vara vänt både åt höger och vänster, på vissa är lejonet krönt. Balkar och ginbalkar förekommer precis som pärlring eller slät rand. Kronan förekommer i följande tre olika stilar:

- Omsorgsfullt utförande där kronringen är sedd perspektiviskt.
- Grövre utförande. Den har en perspektiviskt markerad halvrand båge under kronringen. Eftersom kronringen är rak kan man kalla detta för "falskt perspektiv".
- Grövre utförande där kronan är sedd rakt från sidan utan båge.

På de olika typerna inom gruppen förekommer även bitecken. Bitecknen förekommer både på åt- och fransidorna. De olika bitecknen är: kors, ring, stjärna, treklöver, trepunkt, en punkt under kronan, två punkter under kronan och tre punkter under kronan. Vissa mynt saknar bitecken helt (Lagerqvist 1970:86-87).

Den andra gruppen (grupp 2) består av typerna *Lejon*)(*O*, *Lejon*)(*N* och *Krona*)(*O* de har en medelvikt på 0,3 gram och en medelhalt på 638/1000. Om typerna inom denna grupp är svenska eller norska är osäkert. De förekommer både i den svenska och norska numismatiska litteraturen (Lagerqvist 1970, Schive 1865).

Den tredje gruppen (grupp 3) utgörs av en typ *Lejon*)(*krönt L*. Innan denna undersökning var endast fyra ex. kända. Vikten är 0,6-0,7 gram. Frånsidans krönte L har tolkats som att Lödöse skulle vara myntort (Lagerqvist 1970:84).

De sammanlagt ihopsamlade materialet av grupp 1 uppgår till 174 ex. Detta är alltså utgångspunkten för denna studie. Jag har lagrat ett betydligt större antal mynt i databasen, men ett flertal faktorer har gjort att endast ovanstående myntmängd har undersökts. Dels så har det p.g.a. tidsbrist varit omöjligt att titta på alla mynt, dels så saknas många mynt då de är utplacerade vid olika museum i landet och dels är många mynt så hårt slitna och korroderade att en identifiering av bitecknen är omöjlig. Det finns mynt som är i god kondition men så snedcenterade att dess bitecken ligger utanför plantsen. Detta förhållande gör att även dessa mynt saknar värde i en studie med detta syfte. Det antal som dock är bestämda är fördelade på 10 olika landskap samt Åland. Här ska nämnas att gruppen även förekommer i norska fynd. Jag har valt att inte redovisa gruppens förekomst i Norge p.g.a. att den med säkerhet kan föras till Sverige. Inom grupp 2 förekommer typen med *Lejon*)(*O* med 70 ex. Av dessa är 52 ex. från svenska fynd och 18 från norska fynd. Typen med *Lejon*)(*N* uppgår till 22 ex. varav fyra är från svenska fynd och 18 ex. från norska fynd. Typen med *Krona*)(*O* uppgår till 14 ex. Av dessa är åtta från Sverige och sex från Norge. På de upprättade spridningskartorna har jag valt att redovisa en osäker kategori som betsår av *Lejon*)(*O* eller *N*. Dessa uppgår till 22 ex. varav 3 ex. är från svenska fynd och 19 från norska fynd. Den tredje gruppen (grupp 3) *Lejon*)(*krönt L* uppgår till 6 ex. Av dessa är fyra från svenska fynd och två från norska fynd.

2.4 MYNTORTER

För att koppla olika bitecken till olika myntorter får man anta att dessa mynt är präglade på redan kända sådana. Orter där myntprägling har förekommit under medeltiden är följande (årtal anger kända eller antagna tidsperioder): Jönköping (1250/1275-1354), Kalmar (1290-1380), Lödöse (1150-1365), Nyköping (1210-1290/1354), Skara (1275-1290), Skänninge (1250/1275-1354), Stockholm (före 1310-1974), Söderköping (1250/75-1470), Uppsala (1180/1225-1290/1354), Västerås (1250/75-1540) och Örebro (1250- (1354)) (*Myntningen i Sverige 995-1995*:287).

2.5 HALT OCH STIL

Thordeman har i en publikation framlagt en haltanalys av grupp 1 med *Lejon*)(*Krona* (Thordeman 1935). Här blir hans resultat att de äldsta typerna innehåller mindre silver än de yngsta. Både Thordeman och Lagerqvist är ense om att den gradvisa stiltförsämringen av dessa typer är ett bevis för en kronologisk förskjutning. De delar upp mynten inom grupp 1 i tre olika stilar (Thordeman 1936:31, Lagerqvist 1970:86). Det är osannolikt att en typ skulle vara degenererad i början av myntningen, för att så småningom nå en stilmässig topp (Jonsson muntl. medd. vt 2000). Jag antar därför att de vackert utförda typerna är äldst och att de slarvigt utförda är yngst. Av denna anledning har jag själv valt att dela in typerna inom grupp 1 i tre olika faser.

Fas I = Den tidigast präglade typen. Här är såväl lejon som krona vackert utförda. Bitecknen är varierade i sitt utförande och utgörs av bl.a. stjärnor, ringar och kors. De flesta mynt i denna fas antas inneha en tämligen hög silverhalt, då de ofta är silveraktiga.

Fas II = Denna typ utgör en mellanperiod i myntningen. Här är präglingen mer valhänt utförd. Mycket sällan förekommer bitecken. Dessa typer tycks till synes innehålla mer koppar, av dess färg att döma, än föregående fas.

Fas III = Denna typ är präglad sist och är alltså yngst. Den är betydligt enklare i sitt utförande än de två föregående typerna. Man kan se en kraftig förenkling av bitecknen som bara består av punkter.

3. ANALYS

3.1 HALT OCH STIL

Efter att ha granskat 174 ex. av grupp 1 är det lätt att se att de verkligen skiljer sig från varandra i utförande. Det råder inga tvivel om att myntningen är uppdelad i olika faser. Något man slås av i detta sammanhang är också den haltförsämring av silvret som man kan se. Det förhåller sig så, att de äldre mynten är de som sannolikt innehåller mest silver medan de yngre ofta till stor del består av koppar.

3.2 LEJON)(KRONA

För att eventuellt kunna lokalisera myntorter för de olika bitecknen gäller det att se koncentrationer i fyndspridning och se om de sammanfaller med områden med en känd myntort. För Smålands del är Kalmar en trolig myntort, för Östergötland är Söderköping en trolig myntort, för Västergötland är Lödöse en trolig myntort och för mälardalen är Stockholm och Uppsala två troliga myntorter. Anledningen till att vissa bestämda myntorter här kan pekas ut som troliga är att från och med 1354 vet man med säkerhet att myntprägling har bedrivits i Kalmar, Söderköping, Lödöse och Stockholm. Om någon myntprägling har bedrivits i Uppsala vet man inte med säkerhet, men där har en myntstamp hittats som kan kopplas till en senare grupp av Magnus Erikssons mynt (*Lejon*)(*tre motställda kronor*) (Rudbeck & Sárkány 1979).

Tabell 1 visar det faktiska antalet mynt av varje typ i respektive landskap, liksom antalet av varje bitecken. Av denna tabell kan man utläsa att typerna under fas I med treklöver, ring, stjärna och typen under fas III med två punkter under kronan är de vanligast förekommande. De uppgår till 128 ex. och utgör tillsammans drygt 73% av hela myntmängden. De minst förekommande bitecknen är treklöver och kors under fas II. Småland är det fyndrikaste landskapet med 55 ex. som följs av

Västergötland med 34 ex. och Östergötland med 20 ex. De fyndfattigaste landskapen är Gotland, Jämtland och Västmanland. Dessa har endast ett mynt vardera. Vissa landskap, t.ex. Södermanland, finns över huvud taget inte representerade.

Tabell 2 är den mest neutrala och därav också den mest användbara i detta sammanhang. Tabellen visar den procentuella förekomsten av en viss typ av det totala antalet mynt i respektive landskap.

Tabell 3 visar den procentuella andelen av en viss typ i respektive landskap. Den kan användas i kombination med tabell 2.

Utan bitecken – Fas I, II och III

Typerna som saknar bitecken uppgår i fas I till 12 ex., fas II åtta ex. och fas III sju ex. Tillsammans representerar dessa typer nästan 16% av landets hela myntmängd. Vad beträffar dessa typer måste man ha i åtanke att bitecken kan ha förekommit. De kan vara bortslitna eller svagt utpräglade så att de uppträder som osynliga för den som betraktar dem idag. Fler faktorer kan vara orsaken till varför bitecken saknas; myntgravören kan t.ex. ha glömt att punsat in dem i myntstampen. En sådan orsak förefaller kanske osannolik, men varför skulle inte den mänskliga faktorn kunna vara en orsak?

Jag ser ingen tydlig bild vid en analys av de första två typerna. Jag avstår av den anledningen att göra någon tolkning. Dessa typers myntorter får tills vidare betraktas som osäker. Vad beträffar den tredje fasens typ, kan den antas höra ihop med de övriga tre typerna inom samma fas (Fas III), typerna med en, två eller tre punkter under kronan. Därför bör den rimligtvis vara präglad i Lödöse.

Kors - Fas I och II

Förekomsten i hela landet av typen med kors är endast drygt 3%. Man kan här konstatera att denna typ är mycket rar. Av Upplands fyndmaterial utgör typen hela 50%. Här bör nämnas att Upplands hela myntmängd endast är fyra mynt, men om två av fyra mynt består av ovannämnda typ så bör den vara tillverkad i närheten. Här måste också nämnas att av hela landets fyndmaterial så representerar typen med kors bara sex ex. Vid en jämförelse med det fyndrika Småland kan man se att där finns lika många ex. representerade som i Uppland, d.v.s. två. Trots det lilla fyndmaterialet så är bilden, i detta fall, tydlig. En trolig myntort för typen med kors bör vara Stockholm eller Uppsala. Vad beträffar typen i fas II kan ingen säker slutsats dras. Ett visst mönster kan dock skönjas om man tittar på förekomsten i Småland. Här finns denna typ representerad med ett ex. Av det stora småländska materialet kan man konstatera att denna typ inte kan vara präglad här. I sådant fall skulle betydligt fler ex. förekomma. I detta fall kan man anta att även denna typ bör vara präglad i Uppland, trots att inget ex. finns registrerat där. Om typen med kors i fas I präglades i Stockholm eller Uppsala vore det mycket märkligt om inte även denna typ skulle vara det. Man får ha i åtanke det sparsamma material som vi har från Uppland, som trots allt visar en klar bild.

Ring - Fas I

Typen med ring utgör 30% av det halländska fyndmaterialet, vilket är sex mynt. Vid en jämförelse uppgår den procentuella förekomsten av denna typ i hela landet till 17%. Av Ölands hela fyndmaterial består 29% (4 ex.) av typen med ring. I det här fallet blir en slutsats något komplicerad att dra. Eftersom den procentuella likheten, vad beträffar förekomsten av nämnda typ, är tämligen jämn, blir det myntmängden som här blir avgörande i en slutsats. En trolig myntort för typen med ring borde sökas i det angränsande landskapet Västergötland. Här får man anta att myntverkstaden har varit placerad i Lödöse.

Stjärna - Fas I

Vid en analys av typen med stjärna blir det tre landskap som får vägas mot varandra. Halland har fyra mynt av typen, vilket innebär 20%. Östergötland har tre ex., vilket i detta fall innebär 14%. Slutligen bör Småland nämnas med sina 10 ex. De utgör 18% av hela det småländska materialet. Förekomsten av typen i hela landet är 14%. Av denna analys kan man anta att myntprägling ägt rum både i Kalmar, Lödöse och Stockholm eller Uppsala. Det är därför rimligt att föra denna typ till Östergötland eftersom man kan anta att även där har myntprägling av denna grupp förekommit. En trolig myntort för denna typ blir då Söderköping.

Treklöver - Fas I och II

Av samtliga mynt i Småland så utgör typen med treklöver 42%. Som en jämförelse kan nämnas förekomsten i hela landet som uppgår till 29%. Av 55 ex. i Småland utgör typen med treklöver 23 ex. I Östergötland uppnås en relativt hög procentsats vad beträffar nämnda typ (29%). Av 21 funna mynt utgör typen med treklöver sex ex. Kontentan av detta blir dock att myntmängden i Småland talar för att mynten kan antas vara präglade där. En trolig myntort för typen med treklöver bör vara Kalmar. Det är dessutom rimligt att anta att prägling av treklöverstypen har skett även under den andra fasen. Det finns ingen anledning att anta något annat än att präglingen har skett på samma ort, d.v.s. i Kalmar.

Trepunkt - Fas I

Typen med trepunkt förekommer bara på Öland och uppgår till 21% av fyndmaterialet. Förekomsten i hela landet blir knappt 2%. I detta fall kan man inte göra någon annan tolkning än att mynten har präglats i närliggande Småland. En trolig myntort för typen med trepunkt bör vara Kalmar.

1 punkt, 2 punkter och 3 punkter under kronan – Fas III

Alla tre typerna förekommer i Västergötland. Här utgör typen med 1 punkt under kronan 8 % av det hela det västgötska materialet, medan typen med 2 punkter utgör 31% och 3 punkter 8 %. I Värmland representerar typen med 2 punkter 37%. Här förekommer varken typen med 1 eller 3 punkter under kronan. Denna bild kan förefalla aningen konstig. Min slutsats av detta blir att typen med 2 punkter under kronan, p.g.a. sin procentuella dominans i Värmland och Västergötland, bör ha präglats i Lödöse. Vad beträffar typerna med 1 och 3 punkter under kronan kan någon tolkning inte göras i nuvarande läge.

	Fas I						Fas II			Fas III				
	UB	Ko	Ri	St	Tkl	Tp	UB	Ko	Tkl	UB	P1	P2	P3	
Go	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Ha	-	2	6	4	6	-	-	-	-	-	1	1	-	20
Jä	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Sm	6	1	9	10	23	-	2	1	1	-	-	2	-	55
Up	-	2	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4
Vg	-	-	2	1	9	-	2	-	-	5	3	11	3	36
Vr	2	-	3	1	3	-	1	-	-	2	-	7	-	19
Vs	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Ög	1	-	4	3	6	-	3	-	-	-	1	2	1	21
Öl	2	-	4	2	3	3	-	-	-	-	-	-	-	14
Äl	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
	12	5	30	24	51	3	8	1	1	7	5	23	4	174

Tabell 1. Det faktiska antalet mynt av varje typ i respektive landskap, liksom antalet av varje bitecken.

	Fas I						Fas II			Fas III				
	UB	Ko	Ri	St	Tkl	Tp	UB	Ko	Tkl	UB	P1	P2	P3	
Go	-	-	-	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	100
Ha	-	10	30	20	30	-	-	-	-	-	5	5	-	100
Jä	-	-	-	-	100	-	-	-	-	-	-	-	-	100
Sm	11	2	16	18	42	-	4	2	2	-	-	4	-	100
Up	-	50	25	25	-	-	-	-	-	-	-	-	-	100
Vg	-	-	6	3	25	-	6	-	-	14	8	31	8	100
Vr	11	-	16	5	16	-	5	-	-	11	-	37	-	100
Vs	-	-	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	100
Ög	5	-	19	14	29	-	14	-	-	-	5	10	5	100
Öl	14	-	29	14	21	21	-	-	-	-	-	-	-	100
Äl	50	-	-	50	-	-	-	-	-	-	-	-	-	100

Tabell 2. Den procentuella förekomsten av en viss typ av det totala antalet mynt i respektive landskap.

	Fas I						Fas II			Fas III				
	UB	Ko	Ri	St	Tkl	Tp	UB	Ko	Tkl	UB	P1	P2	P3	
Go	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Ha	-	40	20	17	-	-	-	-	-	-	20	4	-	
Jä	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	
Sm	50	20	30	42	45	-	25	100	100	-	-	9	-	
Up	-	40	3	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Vg	-	-	7	4	18	-	25	-	-	71	60	48	75	
Vr	17	-	10	4	6	-	13	-	-	29	-	30	-	
Vs	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Ög	8	-	13	13	12	-	38	-	-	-	20	9	25	
Öl	17	0	13	8	6	100	-	-	-	-	-	-	-	
Äl	8	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	100	100	100	100	88	100	100	100	100	100	100	100	100	

Tabell 3. Den procentuella andelen av en viss typ i respektive landskap.

3.3 LEJON)(O, LEJON)(N OCH KRONA)(O

Av grupp 2, som i denna studie inkluderar typerna med *Lejon)(O, Lejon)(N* och *Krona)(O* finns det fler ex. av typerna *Lejon)(O* och *Krona)(O* i svenska fynd än i norska. I det första fallet är 74% funna i Sverige. Av typen med *Krona)(O* är 57% funna i Sverige. Detta talar för att de bör vara svenska. Här ska nämnas att dessa typer skiljer sig från grupp 1 så till vida att de inte riktigt passar in i systemet. De förefaller mer regionala än nationella, d.v.s. båda typerna har troligen präglats på en och samma myntort. Kanske kan de tillskrivas någon annan myntherre? Av fyndfördelningen att döma talar typen med *Lejon)(N*, p.g.a. sin överrepresentativitet i norska fynd för att den bör vara norsk.

3.4 LEJON)(KRÖNT L

Av grupp 3 finns endast sex registrerade ex. Fyra av dessa kommer från fynd i Sverige. Hälften av antalet fynd kommer från Västergötland. Tidigare har man tolkat denna grupp som svensk. Det krönte L:et skulle möjligen kunna stå för Lödöse (Rasmusson 1946). Då denna diskussion fördes fanns endast två kända ex.; nu finns sex och bilden har klarnat i det hänseende att den verkligen måste vara präglad i Sverige. Även om den kan antas vara svensk, så passar inte heller denna grupp in i det svenska monetära systemet. Detta kan man konstatera genom att den har betydligt högre medelvikt än vad de övriga svenska mynten har. Denna grupp bär fortfarande på en massa frågetecken och här behövs ytterligare forskning.

4. RESULTAT

4.1 HALT OCH STIL

Thordemans teori, som baserar sig på en utförd haltanalys, att de äldsta typerna i grupp 1 skulle ha en lägre silverhalt än de yngsta, i min undersökning har framställts som osannolik. Thordemans haltanalys behöver göras om. En stor mängd av de yngsta typerna är till synes starkt kopparhaltiga, medan de äldre typerna ofta är silverhaltiga. Detta kan lätt konstateras med ögats hjälp utan haltanalys.

4.2 LEJON)(KRONA

Av de resultat som framgått av analysen kan fyra möjliga präglingssorter för några av bitecknen presenteras inom grupp 1 (Utan bitecken (Fas III); Kors (Fas I och II); Ring (Fas I); Stjärna (Fas I); Treklöver (Fas I och II); 2 punkter under kronan (Fas III)). För de övriga bitecknen har inga tydliga tendenser uppdagats. Här behövs ett större material bearbetas för att, om möjligt, kunna dra några slutsatser. Nedan förtecknas de olika bitecknen och troliga präglingssorter.

Bitecken	Fas I	Fas II	Fas III
Utan bitecken	Osäker	Osäker	Lödöse
Kors	Stockholm el. Uppsala	Stockholm el. Uppsala	-
Ring	Lödöse	-	-
Stjärna	Söderköping	-	-
Treklöver	Kalmar	Kalmar	-
1 punkt under kronan	-	-	Osäker
2 punkter under kronan	-	-	Lödöse
3 punkter under kronan	-	-	Osäker

4.3 LEJON)(O, LEJON)(N OCH KRONA)(O

Att två typer ur grupp 2 (*Lejon*)(O och *Krona*)(O) har en större fyndspridning i Sverige än i Norge, talar för att dessa typer är svenska. Typen med *Lejon*)(N har en fyndspridning som är avsevärt större i Norge än i Sverige. Därför kan man anta att denna typ bör höra hemma i Norge. Grupp 2 utgörs därmed av två svenska typer och en norsk.

4.4 LEJON)(KRÖNT L

Jag har genom spridningskarta över gruppens geografiska fördelning förtydligat vad som tidigare har varit gällande, nämligen att gruppen bör vara svensk och sannolikt präglad i Lödöse.

4.5 KÄLLKRITIK

Vad finns det för faktorer som skulle kunna påverka denna undersökning i en felaktig riktning? Skulle en analys av skattfynden ge ett annat resultat? Mynten i undersökningen är föremål för ett slumpmässigt urval. Däremot har källmaterialet, p.g.a. tidsbrist och otillgängliga fynd, blivit ojämnt fördelat geografiskt sett, vilket möjligen kan påverka resultatet. Den ända egentliga felkällan som i en framtid kan komma att besannas är det faktum att vissa landskap inte har några fynd över huvud taget. Vad beträffar fynden i de enskilda landskapen får man betrakta dessa fynd som representativa. Om man t.ex. har tio fynd från ett landskap och detta dubblas kommer bilden med all sannolikhet inte att ändras, utan tvärtom bli klarare.

5. SAMMANFATTNING

I uppsatsen har en svensk myntgrupp 1319-1340 från Magnus Eriksson behandlats (grupp 1) och två mera osäkra grupper (grupp 2 och grupp 3). En av frågorna i uppsatsen har varit om det med hjälp av spridningskartor går att få reda på om bitecknen på typerna inom grupp 1 (*Lejon*)(*Krona*) kan tala om var dessa har präglats. Ett annat syfte med samma grupp har varit att studera om de äldsta typerna verkligen har en lägre silverhalt än de yngsta. Jag har också med hjälp av spridningskartor försökt utröna var grupp 2 (*Lejon*)(O, *Lejon*)(N och *Krona*)(O) samt grupp 3 (*Lejon*)(*krönt L*) är präglade. I detta fall har syftet endast varit att bestämma om de är svenska eller norska. Av undersökningen har jag kommit fram till fyra möjliga myntsorter för ett antal bitecken inom grupp 1. De övriga bitecknen har varit för svårtolkade. Jag tillbakavisar Thordeman och Lagerqvists ide om att de äldsta typerna inom grupp 1 skulle ha lägre silverhalt än de yngre och hävdar motsatsen. Jag har kommit fram till att typerna med *Lejon*)(O och *Krona*)(O i grupp 2 bör vara svenska medan typen med *Lejon*)(N inom samma grupp bör vara norsk. Vad beträffar grupp 3 (*Lejon*)(*krönt L*) så bör den vara svensk. För att gå vidare med problemen med dessa olika grupper bör även ekonomiska aspekter vägas in i sammanhanget. Ett studium av de svenska statsfinanserna bör här tas med i en heltäckande analys (Fritz 1981).

6. ORDFÖRKLARINGAR OCH FÖRKORTNINGAR

Fas = Här avses de tre olika stilarna inom grupp 1 (*Lejon*)(*Krona*). Dessa står även för en kronologisk ordning.

Frånsida = Den sida på ett mynt där man kan finna riksvapen, namn på myntmästare, bilder, bokstäver etc. som ej direkt representerar myntherren. Här avses en krona, ett O, ett N eller ett krönt L.

Grupp = Mynt som är så typmässigt likartade att de kan föras samman.

Hopade fynd = Mynt som enskilt har tappats eller offrats på en begränsad yta t.ex. i kyrkor eller kvarter.

Lösfynd = Mynt som är tappade enskilt.

Skattfynd = Två eller fler mynt som har deponerats vid samma tillfälle.

Typ = Variationer inom gruppen. Inom grupp 1 (*Lejon*)(*Krona*) står de olika bitecknen för olika typer. Inom grupp 2 (*Lejon*)(*O*, *Lejon*)(*N* och *Krona*)(*O*) utgör var och en olika typer. Grupp 3 (*Lejon*)(*krönt L*) består av en typ.

Åtsida = Den sida på ett mynt där man kan finna regentens namn, porträtt, symbol eller vapen. Här avses i fyra fall ett lejon och i ett fall en krona.

Go = Gotland

Ha = Halland

Jä = Jämtland

Ko = Kors

Kr = Kronan

KT = Krontyp

P1 = 1 punkt under kronan

P2 = 2 punkter under kronan

P3 = 3 punkter under kronan

Ri = Ring

Sm = Småland

St = Stjärna

Tkl = Treklöver

Tp = Trepunkt

U = Under

UB = Utan bitecken

Up = Uppland

Vg = Västergötland

Vr = Värmland

Vs = Västmanland

Ål = Åland

Ög = Östergötland

Öl = Öland

7. REFERENSER

Otryckta källor

Antikvariskt Topografiska Arkivet.

Gullbekk, S. *Norske Numismatiske Kirkefunn I-III*.

Kungliga myntkabinettets fyndarkiv.

Numismatiska forskningsgruppens fyndarkiv.

Tryckta källor

Fritz, B. 1981. Det tidiga 1300-talets svenska statsfinanser. Forskningsläge och problem. *Historisk Tidskrift* 1981:4, 402-427.

Hildebrand, H. 1884. *Sveriges Medeltid: I*. Stockholm.

Jonsson, K. 1977. Fastlandsmyntningen under Birger Magnusson (1290-1318) med utgångspunkt från skatt- och lösfynd. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1975-76, 83-161.

Klackenberg, H. 1992. *Moneta Nostra. Monetiseringen i medeltidens Sverige*. Lund.

Kumlin, K. 1984. *Svenskt Biografiskt Lexikon* 24, 659-668.

Lagerqvist, L. O. 1970. *Sveriges mynt under vikingatid och medeltid samt gotländska mynt*. Stockholm.

Lagerqvist, L. O./Nathorst-Böös, E. 1981. *Mynt, sedlar och medaljer. Ur numismatikens historia*. Borås.

Larsson, B. 1995. *En studie av Magnus Erikssons mynt 1340-54*. B-uppsats i arkeologi, Stockholms Universitet.

Myntningen i Sverige 995-1995. (Red. K. Jonsson et al.) Numismatiska Meddelanden XL. Stockholm. 1995.

Nathorst-Böös, E. 1958. *Att samla numismatica*. Stockholm.

Nordisk Numismatisk Årsskrift 1936ff.

Rasmusson, N-L. 1943. Studier i norsk mynthistoria under tiden c:a 1270-1513 II. *Fornvännen* 1943, 267-287.

Rasmusson, N-L. 1946. En ny svensk myntgrupp från medeltiden. *Fornvännen* 1946, 44-48.

Rudbeck, G./Sárkány, T. Sensationellt fynd av myntstamp i Uppsala. *Myntkontakt* 1979:6, 113).

Schive, C. I. 1865. *Norges Mynter i Middelalderen*. Christiania.

Sveriges mynthistoria landskapsinventeringen 1-7. Stockholm 1982-1995.

Thordeman, B. 1935. *Några svensk-norska numismatiska problem i belysning av ett västsvenskt skattfynd*. Stockholm.

Thordeman, B. 1936. Sveriges mynt under medeltiden. *Nordisk kultur XXIX*, 1-92. Köpenhamn, Oslo, Stockholm.

Muntlig källa

Professor Kenneth Jonsson, *Numismatiska forskningsgruppen, Arkeologiska institutionen, Stockholms Universitet*.

Tack till: all personal på NFG - för ett vänligt bemötande, - Svein Gullbekk (Oslo) för bestämmningar av det norska materialet, - Sven Svenssons stiftelse för numismatik för resebidrag, - Kenneth Jonsson för god handledning och stort tålamod.

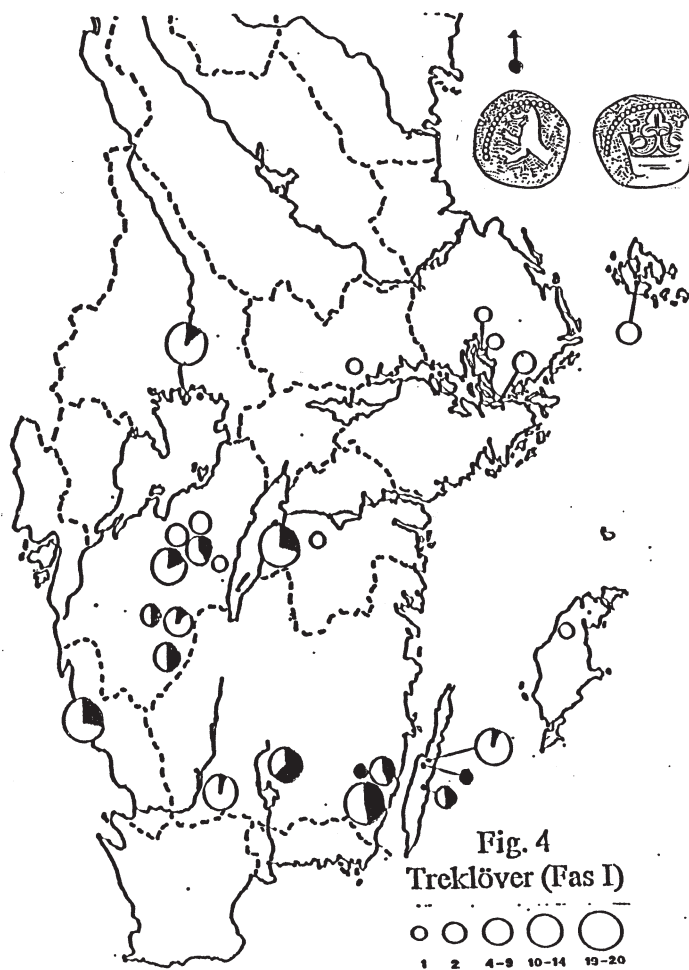
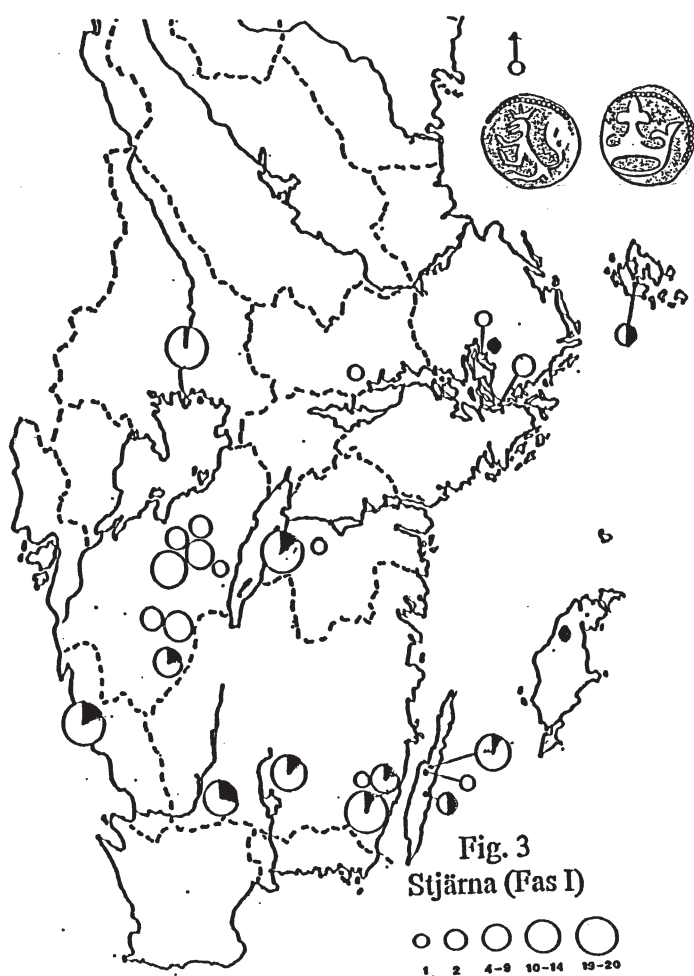
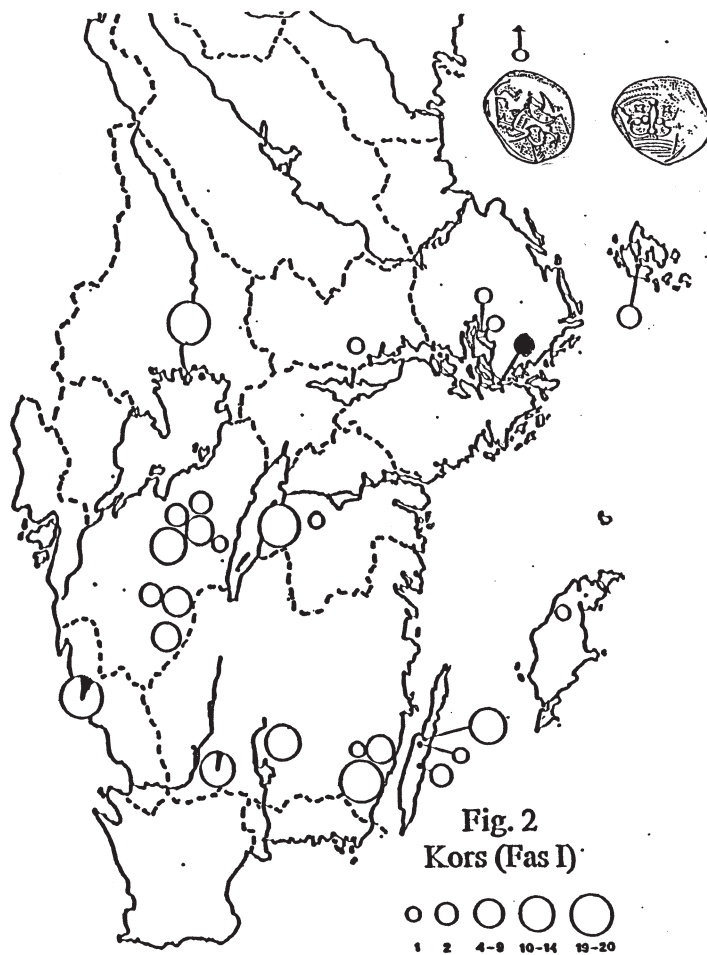
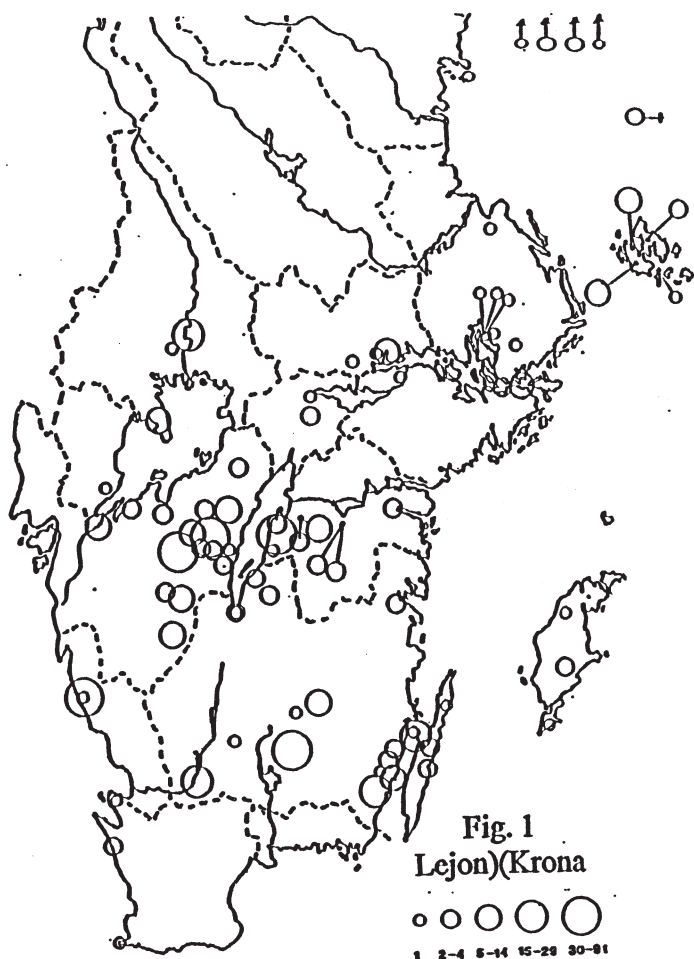

Fig. 1-4. *Lejon(Krona*: 1) alla fynd; 2) *Kors Fas I*; 3) *Stjärna Fas I*; 4) *Treklöver Fas I*.

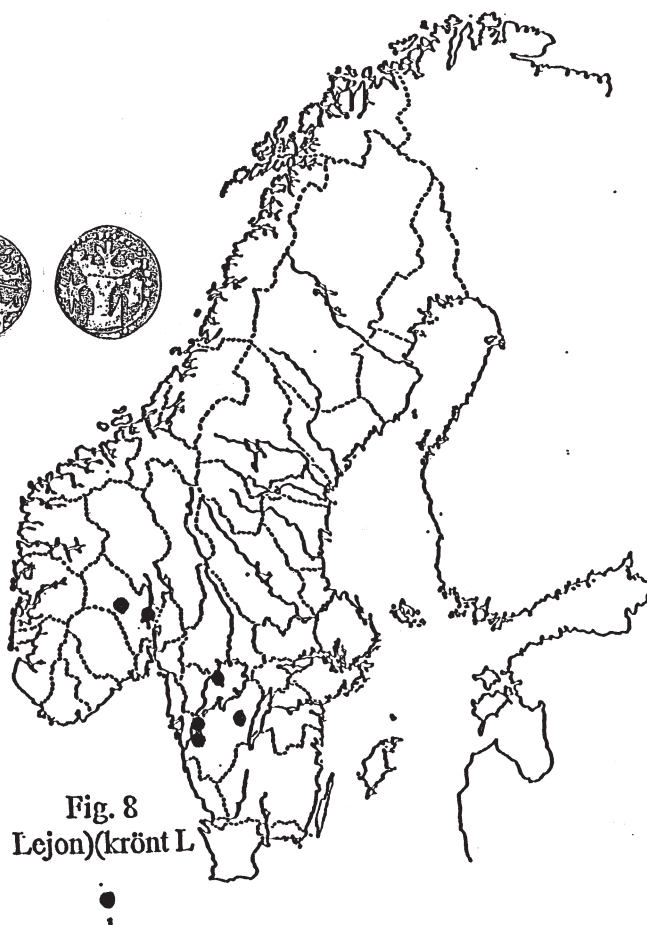
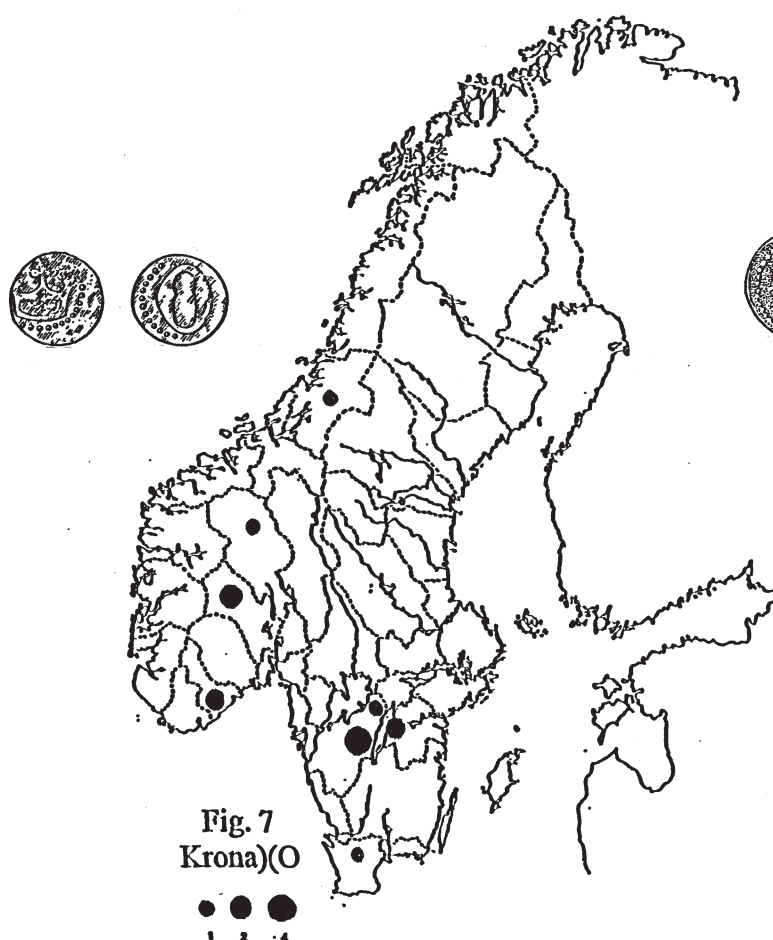
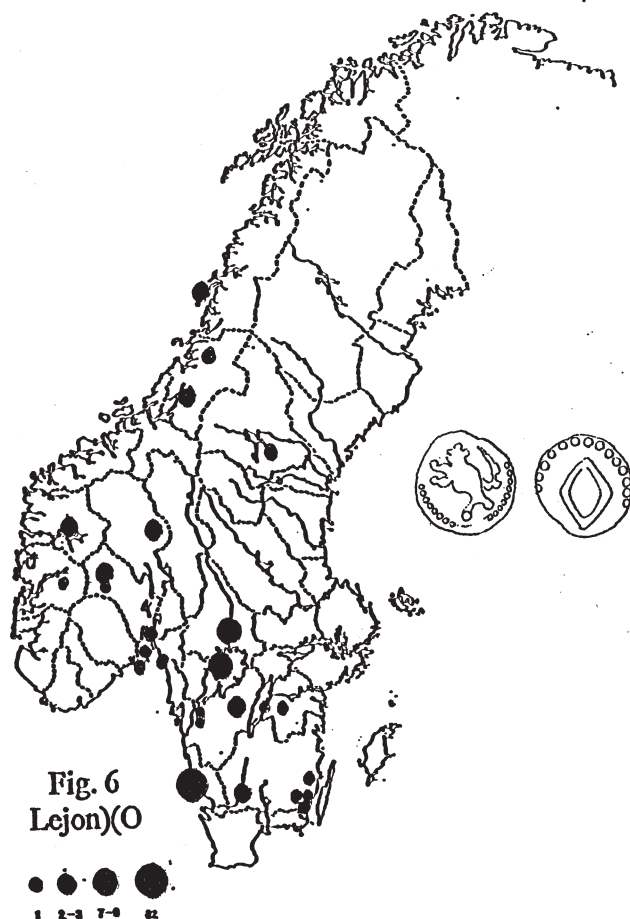
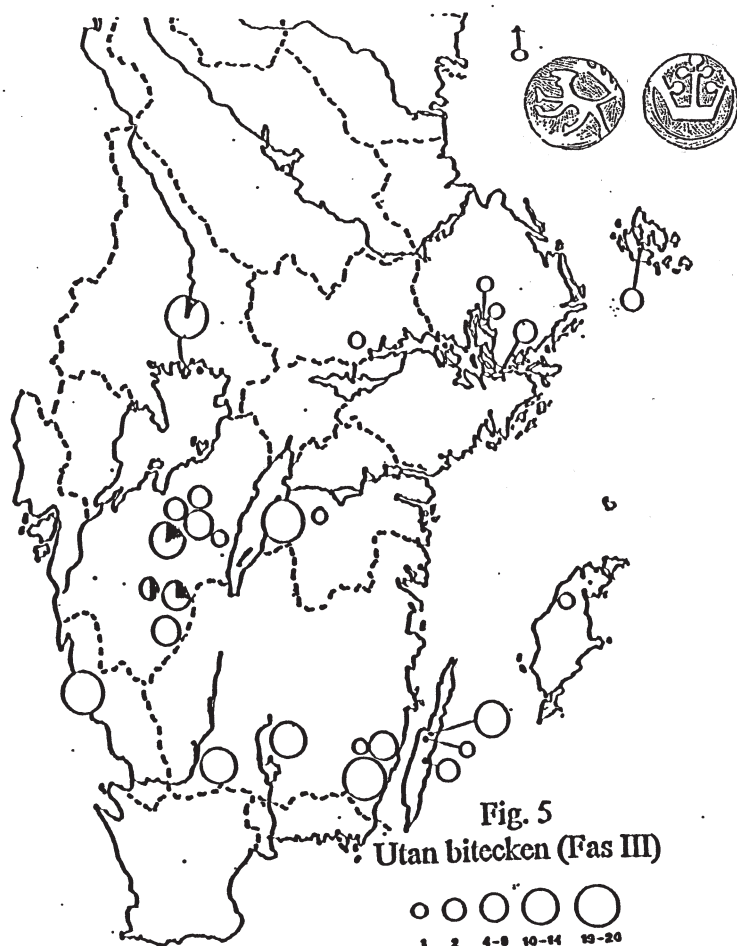

Fig. 5-8. *Lejon*(*Krona*): 5) *Utan bitecken* Fas III. Övriga grupper: 6) *Lejon*(O); 7) *Krona*(O); 8) *Lejon*(krönt L).

